

A magyar könyvgyűjtő kalauza

A gyermek vagy az ifjú ember, aki elszántan, teljes odaadással gyűjt valamit – bélyegget, régi pénzt vagy képeslapot – a világ egy részét, legalább kicsiny szeletkét akarja a magáénak tudni, de azt egészen. A gyűjtő a maga szűkebb-tágabb területén a föltétlen teljességre tör, „tökéletes” gyűjteményt szeretne összeállítani. A felnőtt- vagy időskorra megőrzött és széles körű tudással párosuló gyűjtőszenvédély a világ birtokba vételének vágya mellett az ifjonti lelkelet megőrzésének is tanújele. Aki felnőttként tovább élteni ifjúsága valamely szenvédélyét, az megőrzi. sőt folytonosan reprodukálja azt a képességét, amelyről Albert Schweitzer beszélt. tudniillik: „Ha mindnyájan azzá lehetnénk, ami tizen négy éves korunkban voltunk. hogy megváltoznék a világ!” Az ifjúság tiszta gondolkodása, megannyi nemes szándéka, a világ önzetlen magunkénak tudása fejeződik ki a tudatos gyűjtőszenvédélyben. Természetesen igaz ez a könyvgyűjtőre, a Homo Bibliophilusra is.

A könyvgyűjtő nem csak vagy egyáltalán nem a tartalma miatt gyűjti a könyveket, hanem fizikai tulajdonságaik okán. Mert szereti kézbe venni a műgonddal elkészített, igényes küllemű, díszes köteteket, mert élvezi a megnyíló oldalak papírrillatát, mert gyönyörködik a különleges tipográfiában, a szép illusztrációkban. esetleg a dedikációkban vagy az ex librisekben. Egyszerűbben szólva: becsüli a szép könyvet, műtárgy mivoltában értékeli. Pogány György meghatározása szerint a bibliofil „az a könyvedvelő személy, akinek nemcsak a tartalom a fontos, hanem az azt hordozó kézzel írt, vagy valamely eljárással többszörözött könyvtet különleges egyedisége, művészi megformálása, ritkasága is.” Ennek megfelelően a könyvgyűjtés legközelebbi rokonságban a műgyűjtéssel áll, hiszen – mint utaltam rá – a bibliofil fölfogásában a könyv műtárgy (is).

Miközben a gyűjtés rendszerint a gyermek- és ifjúkorból megőrzött szenvédély, aközben nem nélkülözheti a hozzáértést, az elméleti ismeretek magabiztos tudását. Az igazi bibliofil az évek során szakértelemre tesz szert, hiszen a gyűjtő – a költővel ellentétben – nem születik, hanem lesz. Ahhoz tehát, hogy a teljesség akarásának szenvédélye párosuljon a szaktudással, az alapvető ismeretek elsajátítására van szükség. Nos, Pogány György *A magyar könyvgyűjtő kalauza* című monográfiája éppen azt a szakmai standardot adja közre, azt a tudásanyagot tartalmazza, amelyre a bibliofilnek föltétlenül szüksége van. Ez a kötet tehát a könyvgyűjtés nélkülözhetetlen ismereteinek alapvető kompendiuma, amely – híven tárgy természetéhez – teljesség igényűen foglalja össze a könyvgyűjtés és eminensen a magyar bibliofília történeti ismeretanyagát és gyakorlati tudnivalóit.

A monográfia három nagy fejezetből, de alapvetően két részből áll: a történeti áttekintésből és a könyvismeret alapszintű tudnivalóinak összefoglalásából. A több mint 300 oldalas kötet kétharmada történeti szempontú földolgozás, ahol a szerző röviden fölvázolja a könyvgyűjtés egyetemes történetét, majd részletesen áttekinti a magyar bibliofília mába érő ezredévnvi múltját.

Pogány György úgy tekinti át a világ első, név szerint ismert gyűjtőjétől, a Kr. e. VII. században élt asszír uralkodótól, Assur-Bani-Aplitól a könyvgyűjtés történiáját, hogy voltaképp egy fejlődésívet rajzol föl. Az alapvető tudnivalók szisztematikus közlése mellett főképp arra figyel, hogy egy kultúra, egy korszak, egy szellemi irányzat vagy nemzet mivel járult hozzá a bibliofília fejlődéséhez, az évszázadok során milyen új szempontok jelentek meg a könyvkollekciók összeállításában. A szerző fölfigyelteti olvasóit, miért jelentett előrelépést – mondjuk ki bátran, haladást – az agyagtáblák után a papirusz, majd a pergamen megjelenése; kifejti, miért az ókori Róma volt a mai értelemben vett bibliofília bölcsőhelye; elemzi, mi okból jelentett kitérőt a könyvgyűjtés történiájában a középkor, majd bemutatja az első „modern” könyvgyűjtőt, Richard de Burryt (1287–1343). Pogány remekül érvelve fejtegeti, hogy miközben a szakrális szellemű középkor csakugyan kitérő volt a könyvgyűjtés fejlődésmenetében, aközben mégis ekkoriban létesültek az első uralkodói könyvtárak, ebben az időben nyíltak meg az első egyetemek, ekkortájt jutottak először világi személyek könyvhöz, ez idő tájt öltöttek könyvformát a kódexek stb. A bibliofília egyetemes történetének vázlatában a szerző érzékelteti, mit jelentett a fejlődésmenetben a humanizmus és a reneszánsz, majd a könyvnyomtatás. Ez utóbbi teremtette meg a könyvgyűjtés legkínzóbb paradoxonát: minél több lett a könyv, annál elérhetetlenebb lett a teljesség birtoklása. Pedig a lehető teljesség elérése űzi ma is a könyvgyűjtőt, aki a XVI–XVII. század óta egyre reménytelenebbül küzd a „teljes” gyűjtemény megteremtéséért. A nemzeti nyelvű könyvkiadás megjelenése azután végképp az ábrándok birodalmába űzte a teljesség igényét, voltaképp ettől kezdve számítható a különböző könyvgyűjtési részterületek kialakulása.

A magyar bibliofília történetének sokkal részletezőbb előadásához Pogány György szintén az előbb leírt súlypontoszó, fölismertető, az új jelenségeket megvilágító módszert választja, miközben áradó bőséggel sorolja a nélkülözhetetlen adatok, tények sokaságát. Ez a rész – a monográfia legtestesebb fejezete – csakugyan teljesség-igényű képet ad a hazai könyvtárak, a nyomdászat, a könyvművészet és a gyűjtés történiájáról.

A magyar könyvkultúra természetesen az államalapítással, illetve a kereszténység fölvételével vette kezdetét, abban a korban, amikor hazánk része és részese lett a nyugati műveltségnek. Pogány György az elején leszögezi, hogy a magyar bibliofília jellegében a nyugat-európaiéval azonos, csak némi késéssel követte a nagy világtendenciákat. Majd nyomban hozzát teszi: ez a fáziskésés talán nem is lemaradás, épp ellenkezőleg, a magyar kultúra nagyfokú rugalmasságának, alkalmazkodó képességének tanújele. Hiszen a magyarság magától értetődően, organikusán vette át a Nyugat akkor már évszázados könyves gyakorlatát, és megőrizte. Éllette azt, miközben a Kárpát-medencében jóval több volt a történelmi kitérő, sokkal súlyosabb volt a pusztulás (pl. a török hódoltság idején), mint Európa szerencsésebb felén. Jellemző és megjegyzésre méltó számadat, hogy az 1526 előtti Magyarországon mintegy 50 000 kötetnyi könyv lehetett mindösszesen, zömmel egyházi gyűjteményekben. Ez volt a könyvekben megtestesült magyar kultúra – manapság egy közepes városi könyvtár állománya.

A magyar bibliofília történetének bemutatásakor is a szerző úgy igyekszik előadni, hogy minden korszakot az általa teremtett új mozzanatokkal jellemez. Fölhívja a figyelmet, miben állt a humanizmus gyors magyarországi térnyerése, közép-európai léptékkal mérve is föltűnő virulenciája, vagy miben állt a reformáció

könyvtörténeti jelentősége, hogyan alakultak ki és differenciálódtak a könyvtartípusok, milyen volt a különböző társadalmi rétegek, osztályok viszonya a könyvkultúrához, milyen szellemi gyarapodást hozott a XVIII. század, mi a könyves hozadéka a felvilágosodásnak, miképpen alakultak ki az első nagy közgyűjtemények stb. A szerző – miközben olvasmányosan, érdekesen, kuriózumokat is fölemlítve adja elő hatalmas tudásanyagát – a maga területén érzékelteti, hogy a történeti stúdiumok sosem öncélúak, nem egyszerűen a múlt megismerését szolgálják, hanem az időben megtett út nemzeti kulturális jelentőségét szemléltetik. A történelmi adatok, a múltra vonatkozó részismeretek voltaképpen a nemzeti karakterű szellemi, kulturális fejlődés tablóképeinek mozaikkockái. Aki figyelmesen elolvassa *A magyar könyvgyűjtő kalauzát*, az a magyar művelődéstörténet egy vaskos fejezetét tekinti át.

A modern magyar könyvgyűjtés története a kiegyezéssel kezdődik, hiszen a XIX. század utolsó harmadában következett be az a föllendülés, anyagi és szellemi gyarapodás, amely olyan mennyiségi növekedést eredményezett, amely minőségi ugráshoz vezetett. A nagyipari nyomdászat tömegtermelése vezetett el ugyanis az 1870-es, '80-as évek nevezetes díszkiadásaihoz, a historizáló stílusú albumok, a kényes ízlést is kielégítő könyvsorozatok, illusztrált kiadványok megjelenéséhez. Ez időben alakultak meg a könyvbarátokat összefogó társaságok, egyesületek; közülük a szerző legrészletesebben a Magyar Bibliofil Társaság történetét mutatja be. De számba veszi a szakajtó és a szakirodalom e századi fejleményeit is: szól az egyházi és magánkönyvtárak 1945 utáni sanyarú sorsáról; bemutatja az államosított könyvkiadás kezdetben pusztán mennyiségi mutatókat produkáló teljesítményéről, majd a hazai bibliofília 1957 utáni „föltámadásáról”, a társaságokról, a neves gyűjtőkről, a rendszeressé váló könyvaukciókról stb. – nagyjából a rendszerváltozás időszakáig követve nyomon az eseményeket.

A két történeti részt követő, *A gyakorlat* című fejezetben a szerző röviden, összefoglaló jelleggel tekinti át azokat az alapvető könyves ismereteket, amelyek szükségképpen ki kell hogy egészítsék a gyűjtőszennvedélyt, hogy a könyvgyűjtés ne pusztán esetleges, parttalan, amatőr kedvtelés, de tudatos és komoly, ha tetszik, tekintélyt parancsoló passzió legyen. Pogány György egyik legrokonszenvesebb szerzői erénye, kitűnő rendszerező képessége talán e részben mutatkozik meg a leglátványosabban. Ugyanis nagyon pontosan meghatározza a könyvgyűjtés lehetséges szempontjait, a gyűjteményeknek sajátos karaktert adó szakmai vonatkozásokat. Osztályozása szerint a gyűjtemények föloszthatók a bennük található dokumentumok előállítására alapján (kéziratok, illetve sokszorosított művek), műfaji-formai elemek mentén (pl. könyv, folyóirat, kalendárium, metszet, térkép stb.), tematikus csoportok szerint (tipológia, korok, nyelvek stb.) és szövegtől vagy kiadástól független, csak a példányokra vonatkozó gyűjtési szempontok szerint (kötés, bejegyzés, ex libris stb.). A gyűjtési, gyűjteményi típusok számbavételét követően módszeresen összefoglalja a kéziratokra, illetve a nyomtatott művekre vonatkozó fontos szakmai ismereteket, kezdve a papírfajtákkal, a nyomdai betűtípusok jellemzésén át a címlapadatok felsorolásáig vagy a hasonló kiadások szerkesztési elveig. Például ez utóbbi esetében érhető tetten a szerző ama módszere, hogy sosem kinyilatkoztatást közöl, hanem bemutatja a vitás kérdéseket, szemlélteti a nyitott alternatívákat (ez esetben azt a dilemmát, hogy a hasonló kiadás mit jelenítsen meg: a művet vagy a példányt). Pogány mindig fölva-

zolja a szóba jöhető lehetőségeket, majd a standard szakirodalom alapján megjelöli a számára legelfogadhatóbb választást.

Az eddigiekből kiderülhetett, hogy *A magyar könyvgyűjtő kalauza* számos történeti és leíró jellegű stúdium nagyszerű ötvözete. Egyszerre van jelen a monográfiában a könyv- és könyvtártörténet, az intézmény-, a sajtó-, az írás-, a művelődés-, a nyomdászat- és a társadalomtörténet, miközben jelentős ismeretanyaggal vonul föl az egyetemes és a magyar történelem, az eszmetörténet, a hungarológia, no meg a nyomdászat, a könyvkötészet, a restaurálás vagy a könyvtárban megannyi tudnivalója. Így, ezek együttese teszi Pogány György monográfiáját a honi bibliofília alapvető kézikönyvévé. Rendszerezett, módszeresen megjelentetett ismeretek monográfiájáról van szó, amely egyszerre adatokban roppant gazdag és esszéisztikus igénytel megírt ismeretterjesztő munka; egymás után közöl precíz fogalmi meghatározásokat és kuriózumokat is fölemlítő izgalmas fejtegetéseket; a szerző biztos kézzel végez pedáns kategorizálást és azon mód vonzó irállyal jeleníti meg letűnt korok szellemi világát. Rendre oldott formában sorolja elő a fontos adatokat, de nem akar mindenképpen minden adatot közölni, inkább súlyoz a fölvonultatandó dátumok, nevek, fogalmak, események között, és folyton arra világít rá, mi újat hozott egy kor, egy szellemi irány, egy neves gyűjtő, miben állt egy kollekciónak jelentősége, miért jegyzendő meg egy adat, egy név vagy fejlemény. A szerző megtalálta a harmonikus arányt az adatközlés és az olvasmányos ismeretterjesztés között. A kötet olvastán nem marad hiányérzete sem az alapvető ismeretekre vágyó „tanulóknak”, sem a nagyívű áttekintést tanulmányozni vágyóknak. Pogány György az újdonságokra, a szellemi gyarapodásra, a világkultúra és a magyar műveltség előrehaladására összpontosít, eközben kérdéseket vet föl, eltűnődik fölöttük és egyiket sem hagyja válasz nélkül, hiszen kalauzt alkot – a magyar bibliofília történeti és gyakorlati ismereteinek nélkülözhetetlen kézikönyvét.

(Pogány György: *A magyar könyvgyűjtő kézikönyve*. Bp. 2005. Kiss József Könyvkiadó, 318 p.)

Mezey László Miklós

Pályázat

A Kovács Máté Alapítvány kuratóriuma pályázatot hirdet a hazai felsőoktatási intézményekben tanuló *arra érdemes, rászoruló informatikus könyvtáros szakos hallgatók és a könyvtári szakterület doktoranduszai rendszeres tanulmányi támogatására a 2005/2006. tanévre* összesen 100 000 forint értékben. A tanév tíz hónapjára szóló, két félévre is bontható, havonkénti 10 000 forintos ösztöndíjat egy-egy pályázó nyerheti el. A támogatás feltétele a könyvtáros szakmában újabban megjelenő változások és az újdonságok magyarországi adaptációjának elmélyült tanulmányozása. Az elbírálás során előnyben részesülhetnek a Kovács Máté-életművel, illetve a professzor tevékenységéhez kapcsolódó ismeretterületekkel foglalkozó pályázatok, ezek eredményeit 2006 novemberében, a professzor születésének 100. évfordulójára tervezett konferencia alkalmával szeretnénk hasznosítani. A pályázathoz a fentiekre részletesen kitérő szakmai önéletrajzot, publikációs jegyzéket és egy, a pályázó könyvtárosképző oktatási intézményének oktatójától származó ajánlást kell benyújtani három példányban postán vagy személyesen a kuratórium titkárához, dr. Hangodi Ágneshez; a benyújtás határideje 2005. november 30.

A kuratórium pályázatot hirdet 100 000 forint értékben nappali tagozatos, az első diploma megszerzésére irányuló képzésben résztvevő *informatikus könyvtáros szakos egyetemi és főiskolai hallgatók számára*. Pályázni a könyvtáros szakmában újabban megjelenő változások és az újdonságok magyarországi adaptációjával kapcsolatos, e pályázati célra készült, befejezett tanulmánnyal lehet (minimális terjedelem: 10 oldal, 1800 karakter/oldal). A pályázó nevének és elérhetőségeinek megjelölésével a tanulmány *szinopszist* egy példányban 2005. november 1-jéig, a megírt, kész munkákat pedig 2005. december 31-éig három példányban kell eljuttatni postán vagy személyesen a kuratórium titkárához, dr. Hangodi Ágneshez. A kuratórium legfeljebb két munkát jutalmaz, a döntés után a díjakat ünnepélyes keretek között adja át.

A kuratórium támogatni kívánja továbbá azokat az *informatikus könyvtáros szakos hallgatókat és fiatal könyvtárosokat*, akik a könyv- és könyvtári kultúra témakörében rendezett tudományos konferenciákon, tanulmányutakon szeretnének részt venni. Ennek érdekében pályázatot hirdet az utazási költségek (egy részének) fedezésére, alkalmanként és résztvevőnként 10 000,- forint értékben. A pályázók nevük és elérhetőségeik megjelölése mellett a konferencia vagy tanulmányút programjának, helyszínének, időpontjának és időtartamának részletezésével, valamint legalább egy szakmai ajánlással pályázhatnak; a pályázat *határideje folyamatos*. A pályázatokat három példányban, postán vagy személyesen kell a kuratórium titkárához, dr. Hangodi Ágneshez eljuttatni.

A kuratórium a kiírásra beérkezett pályázatok függvényében és saját lehetőségei ismeretében fenntartja magának a jogot a kiírt összegek átcsoportosítására, növelésére.

Hangodi Ágnes
a Kovács Máté Alapítvány kuratóriumi titkára

{OSZK Könyvtári Intézet
1827 Budapest, Budavári palota F. ép.
06-1-2243-821, hangodi@oszk.hu}

3K
3K 3K 3K
3K 3K